

De limieten van de frontvorming

Jos Geysels

Agalev-parlementslid

De progressieve frontvorming is voorbijgestreefd, vindt Jos Geysels. Zij hangt vast aan oude interpretatiekaders en dreigt daardoor in neo-conservatief vaarwater te belanden. Een kentering is pas mogelijk als het politiek-maatschappelijke debat in andere termen wordt gevoerd.

Pas dan ligt de weg open naar echt progressieve allianties met toekomstperspectieven.

Waar blijft de vernieuwing?

'Herverkaveling', zegt Van Dale, is hetzelfde als ruilverkaveling, maar iets ruimer. Van Dale is een wijs man. Maar wat bedoelt hij met "iets ruimer"? In 1958 kregen de drie grote traditionele politieke partijen in België 94% van de stemmen. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen behaalden diezelfde partijen in Antwerpen nog geen 50%. Deze cijfers illustreren op welke ruime wijze de kiezers de laatste decennia verkaveld hebben. Bovendien zijn er kleine electorale perceeltjes bijgekomen en vertoont de kiezer op de electorale markt bijna dezelfde flexibiliteit als het bedrijfsleven. Men kiest zijn partij zoals een produkt in de supermarkt.

Dit wekte het ongenoegen op van de klas-sieke beheerders van de politieke ordening die vooral na de dramatische verkiezingsuitslag van 24 november 1991 hun marktaandeel in het gedrang zagen komen. Die ongerustheid werd bijgetreden door politieke waarnemers die de versnippering van het politieke landschap interpreterden als de voorbode van de onbestuurbaarheid.

Er moest dus herverkaveld worden. En aldus geschiedde. Er werden manifesten gepubliceerd, vrije tribunes gepleegd en vernieuwingscongressen georganiseerd. Er kwam een dubbele beweging tot stand: enerzijds een verhoogde strijd tussen de traditionele partijen waarbij de VLD zich

aanmeldde als de koploper van het grijze peleton, anderzijds een poging tot rationalisatie waarbij de traditionele partijen trachten de verloren gegane electorale perceeltjes terug te winnen. Maar bij de eerste electorale test - de Europese verkiezingen in juni '94 - bleek de kiezer weinig onder de indruk van de aangekondigde aardverschuivingen. De VLD kwam met zijn voeten terug op de grond, het Vlaams Blok bleef op zijn voetstuk, de doodgeschreven VU behaalde haar zetel en de CVP, die reeds met een naamsverandering in het achterhoofd zat, haalde opgelucht adem.

Waar is die vernieuwing gebleven, kan men zich afvragen. Is er dan zo weinig gebeurd na al deze herverkavelingsoperaties, personeelsswissels en pamfletten? Wat bepaalt het kiesgedrag? Op basis van welke waarden en attitudes kiest de burger? Wie zijn die kiezers? Vragen die weinig of niet aan de oppervlakte kwamen bij de vooral door marketing geïnspireerde verkavelingsmaneuvers.

De bijbelse broden betwist

Daarom is het zo belangrijk dat auteurs zoals Jaak Billiet, Marc Swyngedouw, Kris Deschouwer en Mark Elchardus een poging deden om via onderzoek naar het kiesgedrag het herverkavelingsdebat op andere en meer empirische sporen te zetten. Gelden de (oude) tegenstellingen zoals

links- rechts, vrijzinnig-katholiek, ... nog? Welke nieuwe politieke breuklijnen kunnen we vaststellen? Hoe plaatsen de politieke partijen en hun kiezers zich op deze breuklijnen? En welke politieke configuraties kunnen uit dit alles gedistilleerd worden?

In zijn artikels *Gekaapte deugden en Verschillende werelden (Samenleving en politiek, jg.1994, nr.1 en nr.7)* neemt Mark Elchardus interessante standpunten in. Hij deelt het kiespubliek in naar gelang hun 'links-rechts'-opstelling op twee fundamentele conflictassen: een oude sociaal-economische en een nieuwe culturele breuklijn. Van uit dit raamwerk stelt hij vast dat op het niveau van de kiezer de (tegen)polen gevormd worden door Agalev en het Vlaams Blok - op de nieuwe breuklijn -, de SP en de VLD - op de oude breuklijn. Daarenboven blijkt dat het SP- en het Agalev-electoraat ver uit elkaar liggen, vooral maar zeker niet uitsluitend, op de nieuwe breuklijn. Conclusie van Elchardus: het samengaan van deze politieke partijen heeft "veel kans om verlieslatend te zijn voor al wie erbij betrokken is" en zal onvermijdelijk "verfletsend" werken.

Met deze uitspraak begraaft Elchardus eigenlijk de oude idee van de "progressieve frontvorming". Die progressieve frontvorming werd de laatste jaren en maanden vooral vanuit socialistische hoek afgestoft, maar de groenen onthielden (onthalen) ze met afwijzende scepsis. Dat is begrijpelijk. We moeten ons inderdaad afvragen wat de politieke meerwaarde is van al die oproepen die talrijker worden naarmate de stembusresultaten van partijen als de SP en de VU weinig rooskleurig zijn, klein-links niet van de grond komt en de volgende verkiezingen naderen. Oproepen tegen de versnippering en voor de eendracht. De frontvorming als de wereldse actualisering van de bijbelse vermenigvuldiging van de broden.

Het klinkt aanlokkelijk. Maar werkt het nog? Mark Elchardus is duidelijk. Op basis van zijn onderzoeksresultaten zou de herverkaveling zich kunnen uittekenen in "vier betekenisvolle formaties: één die sociaal-economisch links en cultureel gematigd is (met als kern het huidige ACW en de SP), een cultureel rechtse en sociaal-economisch gematigde (met als kern het huidige

Vlaams Blok), een sociaal-economisch rechtse en cultureel gematigde (met als kern de huidige VLD) en een cultureel linkse en sociaal-economisch gematigde (met als kern het huidige Agalev)".

Voor een politiek waarnemer lijkt deze extrapolatie zowel interessant als betwistbaar. Interessant omdat Elchardus op basis van nieuwe politieke breuklijnen een andere invulling geeft van het politieke landschap dan menig progressief verwacht had; betwistbaar omdat hij in zijn organogram de verschillen tussen het ACW en de SP onderschat en de CVP toch wel een erg minieme rol toeschuift.

Als Agalev-militant zou ik verheugd moeten zijn met deze extrapolatie. Ze biedt een hoopvol perspectief voor een verdere groei van Agalev, iets wat niet wordt tegengesproken door het onderzoek naar het kiespotentieel van een groene partij in Vlaanderen. Voor Agalev zit er dus muziek in het verhaal van Mark Elchardus. Toch heb ik problemen met de aanpak, de argumenten en de aanbevelingen van de auteur in zijn *Verschillende werelden*.

Oude links-rechts indeling werkt niet langer

Zo is het inderdaad verhelderend dat Elchardus de pleitbezorgers van "de progressieve frontvorming" met de voeten op de grond zet. Frontvorming is géén veredelde vorm van rekenkunde. Het is niet omdat men bv. de SP, Agalev en de VU in één "progressieve" formatie onderbrengt dat het electoraat van deze partijen op dezelfde manier kan opgeteld worden. Eén plus één is waar in de rekenkunde, maar (gelukkig) niet in een democratisch politiek landschap. Tot daar volg ik Elchardus.

Maar het is niet omdat de realiteit de dromers tot de orde roept dat we de bestaande kiezersordering als onveranderbaar moeten beschouwen, dat hiermee het debat is afgelopen. Dat dreigt nochtans te gebeuren als we Elchardus blijven volgen in zijn soms empiristische en statische verhaallijnen.

Zo is het twijfelachtig of we uit een onderzoek naar de waarden, de inkomenspositie en/of de scholingsgraad van het kiespubliek zomaar de positionering en strategie van een politieke partij

kunnen afleiden. Elchardus beschouwt Agalev als een "cultureel linkse" en "sociaal-economisch gematigde" partij. Moeten we hieruit de conclusie trekken dat de Groenen hun (eerder radicale) standpunten over de arbeidsherverdeling en het basisinkomen moeten uitvlakken of minder benadrukken om niet in conflict te komen met hun kiespubliek? En buiten het feit of dit wenselijk is, rijst de vraag of het mogelijk is. Vanuit een post-materialistische visie, die een andere houding presenteert t.o.v. de rol van de (zorg)arbeid in de samenleving, is de arbeidsherverdeling een belangrijk politiek agendapunt. De arbeidsduurvermindering is voor ons geen techniek om meer werklozen aan het werk te zetten, maar een onderdeel van een cultureel-maatschappelijk project: "minder werken om beter te leven", zoals de KWB het uitdrukte. M.a.w. een "linkse" houding op de culturele breuklijn van Elchardus veronderstelt een "linkse", en niet een gematigde houding op de economische breuklijn.

"Groen-links dus", zullen sommigen zeggen. Dat lijkt mij als conclusie té gemakkelijk. Waar het eigenlijk om gaat, is de vraag of de methodologie (de twee breuklijnen van Elchardus) wel helemaal toepasbaar is op het groene verhaal. Het post-materialistisch adagium van de Groenen is immers een ander verhaal, dat niet gevat kan worden op de "links-rechts"-as. Het is ook een economisch verhaal. Traditioneel ijverden de liberalen voor het heilige privé-bezit, de socialisten voor de collectieve eigendom. Wie bezit de productiemiddelen? Dat was jarenlang het politieke strijdpunt tussen de twee stromingen. Wie bezit wat? Nationaliseren we de energiesector of niet? Of in tweede orde: moet de overheid participeren in de kernenergie of niet?

De Groenen stellen de vraag op een andere manier. Zij stellen de vraag naar het "wat", naar de kwaliteit. Hebben we wel kernenergie nodig, gebruiken we niet beter zachtere vormen van energie, én hebben we wel zoveel energie nodig? Vanuit deze redenering lijkt de methodologie van Elchardus moeilijk houdbaar. Ze blijft te veel vastzitten in oude categorieën ("links-rechts") om nieuwe evoluties binnen de samenleving te beschrijven, laat staan om van daaruit herverkavelingsprognoses te argumenteren.

Gevaar van een neo-conservatief moralistisch discours

In het verhaal van Elchardus zitten elementen die het zo noodzakelijke proces van vernieuwing hypothekeken. Zo ziet hij een sociaal-economisch linkse en een cultureel-gematigde partij (met als kern het ACW en de SP) ontstaan die bovendien de nadruk zal leggen op noodzakelijke deugden als "plichtsbeseft" en "verantwoordelijkheidsgevoel". M.a.w. een politieke formatie die wijst op de "limieten" die worden ingegeven door alledaagse opvattingen van fatsoen en rechtvaardigheid.

Nu hebben de Groenen reeds enige tijd gewezen op de limieten van de economische groei, de limieten van de mobiliteit, de limieten van de alles-is-te-koop-samenleving. Maar deze limieten worden in een breder kader en analyseschema ontwikkeld en omgezet in vragen als: wat is de zin van altijd maar meer produceren als we daarmee het voortbestaan van de mens en zijn leefmilieu in gevaar brengen, wat is de gebruikswaarde van de auto als we daarmee voortdurend in de file zitten, ... ?

Als we deze limieten niet in een nieuw referentiekader zetten, dan dreigen deze "deugden" terecht te komen in een neo-conservatief en moralistisch discours. Mensen vragen inderdaad naar meer veiligheid. En de "linkerzijde" heeft inderdaad deze probleemstelling laten kapen. Maar de oplossing ligt niet in het opschuiven naar een "discours van het gezond verstand" dat door extreem-rechts vertaald wordt in: "wij zeggen wat u denkt". Van progressieve politiek wordt terecht verwacht dat ze zich met "het gevoel van onveiligheid" bezighoudt en concrete waarneembare maatregelen neemt. Maar dat moet dan liefst vanuit een eigen probleemstelling. Zo heeft de onveiligheid in de steden ook te maken met de stedelijke ruimtelijke ordening (of het gebrek eraan), met de leegloop, de verkrotting, ... Wie deze probleemstelling niet opneemt in zijn politiek handelen laat zich in het defensief dringen door extreem-rechts. Dat is bijvoorbeeld gebeurd met het stemrecht voor migranten. Waar blijft dan de vernieuwing? Wat is dan het progressief gehalte van die "cultureel gematigde" SP-ACW-formatie?

De rol van politieke partijen

Mark Elchardus geeft de indruk een beperkte visie te hanteren op de rol van politieke partijen. Ook Luc Huyse heeft in zijn laatste boek enkele illusies weggenomen. Ik ben het daarover met hen grotendeels eens. De tijd dat politieke partijen zich geroepen voelden om de totale samenleving tot in de kleinste details te beheersen en (vooral in België) zelf te beheren, lijkt definitief voorbij. Maar een politieke partij reduceren tot een loutere "kiesvereniging" die registreert en reproduceert wat het electoraat, via onderzoek en enquêtering denkt, lijkt mij betwistbaar en vanuit democratisch oogpunt moeilijk verdedigbaar. Politieke partijen hebben immers ook een cultuur-maatschappelijke functie waarbij naast de realisatie van het programma via machtsverwerving ook de machtsvorming rond bepaalde ideeën en paradigma's belangrijk is. Ze zijn ook drager van een boodschap, katalysatoren van een concrete utopie.

En misschien is de achteruitgang van bepaalde "progressieve" partijen deels verklaarbaar door het feit dat ze hun verhaal hebben ingeruild voor de optelling van hoofdstukken, hun hoopvolle gedachten voor nieuwe flinkheid en hun etische waarden voor Maastricht-normen. Ook wat dit betreft geeft Elchardus te weinig tegen-gas. Zijn verhaal kan het perfecte alibi zijn voor de SP om het stemrecht voor migranten nog lang van de partijagenda te houden.

Herbebossing

De discussie over de "progressieve frontvorming" in termen van politieke rekenkunde is niet langer hanteerbaar. En de dromerijen over één progressieve partij zonder rekening te houden met de attitudes van het electoraat zijn misschien prettig, maar kortstondig. Daarin volg ik Elchardus. Maar de limieten van de frontvorming mogen geen grenzen worden voor het politiek-maatschappelijke debat. Ik hoop dat we - en er

moet nog veel uitgezweet worden - dit debat in een andere toon kunnen zetten en een nieuw front kunnen openen met de (h)erkenning van nieuwe probleemstellingen, de zoektocht naar nieuwe oplossingen en nieuwe vormen van economie, samenleven en democratie, de ondersteuning van nieuwe organisatorische netwerken en vooral het beantwoorden van het appél van de bevolking.

Dat is het verschil tussen de "progressieve frontvorming" en "de herbebossing" die Mieke Vogels en ikzelf verdedigen, dat is het verschil tussen de optelsom van het bestaande en het ontwikkelen van een nieuwe sociaal-culturele beweging, tussen een defensief project voor een voorbijgestreefde "linkse" restauratie en een offensief project voor de toekomst. Herbebossing is dus niet een marketing-operatie om de énige, échte groene partij meer leden te bezorgen, of sectaire gelijkhebbigheid te verhullen, het is wel een oproep om de oude vormen en gedachten achter ons te laten en een nieuw verhaal te schrijven. Om te vermijden dat we in het oude gedicht van A. Roland Holst terecht komen: "Leeg en gehuldigd kwamen ze thuis, vermenigvuldigd tot een muis".

Uitnodiging

Lezing en debat over politieke herverkaveling

Op zaterdag 21 januari 1995 wordt er geschiedenis geschreven. Samenleving en politiek organiseert zijn eerste **Sampol-lezing**, gevolgd door een debat.

Maurits Coppieters vult er zijn tot nog toe onbeschreven blad in. **Norbert De Batselier, Marc Van Peel, Jos Geysels** werden gevraagd te reageren.

De lezing en het debat gaan door in zaal Backstage, Sint-Pietersnieuwstraat 128, Gent, van 14 tot 17 uur.

De toegang is gratis, maar de plaatsen zijn beperkt.

Wie erbij wil zijn, komt dus best op tijd!